

Sp. 825. Tillaga til þingsályktunar [475. mál]

um nýjar reglur um starfslok og starfsréttindi.

Flm.: Guðni Ágústsson, Salome Þorkeldsdóttir, Ragnar Arnalds,
Aðalheiður Bjarnfredsdóttir, Málmfríður Sigurðardóttir, Karvel Pálmason.

Alþingi ályktar að skora á ríkisstjórnina að skipa nefnd er fái það hlutverk að móta reglur um sveigjanlegri starfslok, t.d. á aldursbilinu 64–74 ára.

G r e i n a r g e r ð .

Flutningsmenn telja að það séu mannréttindi að fólk haldi starfsréttindum svo lengi sem hæfni, starfsorka og starfslöngun eru fyrir hendi.

Flutningsmenn telja að eftirlaunaaldur ætti að vera mun sveigjanlegri en nú er þannig að fólk geti sjálft valið um hvort það hætti störfum t.d. á aldursbilinu 64–74 ára. Það á hvorki að vera lögþvingun né einhliða réttur atvinnurekanda að þvinga fólk til að hætta störfum þegar ákveðnu aldursmarki er náð. Allar rannsóknir benda til þess að ófrávíkjanleg starfslok fólks við ákveðin aldursmörk valdi ótímabærri hrörnun.

Samkvæmt niðurstöðum hóprannsóknna Hjartaverndar á árunum 1979–1984 á fólki á aldrinum 67–74 ára kom fram að lyfjaneysla helst nokkuð óbreytt meðal karla og kvenna 47–66 ára en meðal kvenna 67–73 ára eykst neysla taugaróandi lyfja um 35% og svefnlyfja um 80%. Meðal karla eykst neysla taugaróandi lyfja um 50% á þessum aldri. Athyglisvert er að neysla taugaróandi lyfja og svefnlyfja eykst mjög eftir að fólk kemur á eftirlaunaaldur og

hættir störfum. Nærtækasta skýringin er að fólkið þjáist af vanlíðan og leiða og finnst það hafi ekkert hlutverk og sé sett til hliðar í þjóðfélaginu.

Smátt og smátt er einkareksturinn að taka upp þær reglur hins opinbera að svipta fólk fastráðningu eigi síðar en þegar 70 ára aldursmarkinu er náð.

Þau lög, sem í gildi eru um sviptingu fastráðningar starfsmanns ríkis eða bæjar, eru frá árinu 1935.

Flutningsmenn leggja áherslu á eftirtalin atriði:

1. Það eru mannréttindi að halda óskertum starfsréttindum og eiga það ekki undir náð atvinnurekenda hvort viðkomandi heldur vinnu sinni.
2. Fólk á að halda áunnum eftirlaunaréttindum en starfslok þurfa að vera mun sveigjanlegri svo að fólk geti hætt störfum að eigin vali, t.d. á árabílinu 64–74 ára.
3. Gefa þarf fólk rétt á að sinna hlutastarfi í „fastri vinnu“ þegar aldur færir yfir.
4. Heilsufar fólks 64–74 ára er betra en áður var, enda starfar nú helmingur fólks 67–74 ára fullan starfsdag en oft í íhlaupavinnu (hefur verið svipt fastráðningu).
5. Meðferð öldrunar er ekki alger hvíld heldur andleg og líkamleg örvun og þar af leiðandi eru lög um vinnulok við 67 eða 70 ára aldur ekki læknisfræðilega réttlætunleg.
6. Enn fremur þarf að bæta lífeyri fólks svo það neyðist ekki til að vinna lengur en heilsa og hugur leyfa.

Hér fylgir með skýrsla eftir Ólaf Ólafsson landlækni og Þór Halldórsson yfirlækni um mannréttindi og eftirlaunaaldur.

Fylgiskjal.

Ólafur Ólafsson landlæknir

og

Þór Halldórsson yfirlæknir:

MANNRÉTTINDI OG EFTIRLAUNAALDUR.

Inngangur.

Eftirlaunaaldur.

Lok fastráðningar hafa í för með sér tekjumissi og skerðingu á tilteknum réttindum. Á Norðurlöndum er eftirlaunaaldur yfirleitt við 67 ár, í Svíþjóð við 65 ár en á Íslandi eru mörkin nokkru sveigjanlegri. Opinberir starfsmenn ráða hvort þeir hætta störfum við 67 ára eða 70 ára aldur. Einnig gildir þar „95 ára reglan“.

Ýmsir lífeyrissjóðir á Íslandi leyfa starf til allt að 70 ára aldurs. Á félagssvæði Alþýðusambandsins eru starfslok komin undir samkomulagi launþega við vinnuveitanda. Launþegi verður þar að sækja rétt sinn til vinnu til hans. Mörg fyrirtæki hafa ákveðnar reglur um að segja starfsfólki upp við 70 ára aldur. Athyglisvert er að í einkarekstri halda menn mun lengur starfi sínu eftir að eftirlaunaaldri er náð en hjá ríki og sveitarfélögum.

Atgervi eftirlaunafólks.

Niðurstöður margra rannsókna sýna að flestir eftirlaunamenn eru við góða heilsu og jafnframt vel vinnufærir.

Tafla 1.

Vinnandi fólk á eftirlaunaaldri á Norðurlöndum. (65–74 ára aldur.)

	Karlar	Konur
Ísland	69%	40%
Danmörk	25%	8%
Noregur	35%	16%
Svíþjóð	14%	4%
Finnland	5%	3%

Fjöldi þeirra er hættu vinnu fyrir eftirlaunaaldur.

Á Norðurlöndum fer þeim fjölgandi sem hættu störfum áður en eftirlaunaaldri er náð (þótt þeir séu við góða heilsu).

Á tímabilinu 1970–1980 breyttist fjöldi þeirra vinnufærra manna sem hættu störfum á aldrinum 16–64 ára, sbr. töflu 2.

Í Danmörku og Finnlandi hættu fleiri störfum undir eftirlaunaaldri en á öðrum Norðurlöndum, líklega vegna meira atvinnuleysis. Árið 1981 voru í Danmörku aðeins 56% karla og 27% kvenna á aldrinum 60–64 ára við vinnu.

Líklegar orsakir starfsloka áður en eftirlaunaaldri er náð.

1. Atvinnuleysi.
2. Menntunarkröfur atvinnuveganna hafa aukist.
3. Hagræðing er orðin meiri, m.a. vegna tölvuvæðingar.
4. Félagslegur þrýstingur. „Menn eiga að hættu þegar ellin færist yfir og hleypa þeim ungu að“ vegna atvinnuleysis.
5. Verkalýðspólitík fagfélaganna er oft neikvæð í garð „þeirra gömlu“.
6. Í einstökum tilfellum er fjárhagslega hagkvæmt að hættu vinnu.

Heilsufar og aðstæður eftirlaunafólks.

Aðeins örfáar rannsóknir hafa farið fram sem lýsa aðstæðum og heilsufari eftirlaunafólks.

Samkvæmt rannsóknum Félagsmálarannsóknastofu Danmerkur reyndist heilsufar aldraðra frekar batna á árunum 1962–1979. Í samræmi við þessar niðurstöður minnkaði dánartíðni fólks á aldrinum 65–74 ára á Norðurlöndum á árunum 1970–1980, sbr. töflu 3.

Flestar rannsóknir sem gerðar hafa verið fjalla um ástand hjá ófaglærðum og starfsmönnum í lægri launaflokkum en fáar um menntamenn og sjálfstæða atvinnurekendur. Launþegar hættu störfum mun fyrr en þeir er starfa sjálfstætt. Algengast er að menntamenn og atvinnurekendur eigi sér frekar áhugamál (hobbies) er koma í stað starfsins en verkamenn. Sá hópur sem er mótfallinn því að hættu störfum við 67 ára aldur er á bilinu 15–30% og allt að þriðjungur ellilífeyrisþega á Norðurlöndum kemst illa af fjárhagslega. Í kjölfar þessa hrakar oft næringarástandi fólks. Einmanaleiki, depurð og leiði eru algeng. Lyfjanotkun eykst, sérstaklega hjá konum.

Námskeið til undirbúnings starfsloka hafa verið haldin „en margir eru tortryggir á þau og halda að ýta eigi þeim út af vinnumarkaðinum“.

Hvort heldur vinnulok verða við tilskilinn hámarksaldur eða fyrr, leiða þau yfirleitt til skorts á verkefnum og óvirkni.

Áður fyrr var roskenndur fólk talið hollast að setjast í helgan stein og hvílast, en það kemur ekki heim við nútíma læknisfræðipækkingu og verður að teljast með öllu úrelt stefna.

Líkamleg og andleg örvun.

Til að fólk haldi líkamlegri og andlegri hæfni sem lengst er líkamleg og andleg örvun nauðsynleg, svo sem:

1. skyn- og hreyfigetu (sjónar, heyrnar og líkamshreyfinga),
2. andlegrar hæfni (minni hæfni til lausnar verkefna),
3. félagslegrar og sálrænnar aðlögunarhæfni.

Tamt er að líta á mannsævina sem göngu á fótinn framan af með sífelld aukinni getu, en síðan halli undan fæti þegar lengra líður. Mynd 1 tákngir slíkt viðhorf.

Vitað er að frumum líkamans fjölga og þær stækka fram að kynþroska og e.t.v. að 20–25 ára aldri, en í sumum tilvikum fer þá þegar að draga úr stærð þeirra og fjölda. Niðurstöður langtímarannsóknna, sem gerðar eru á mannlíkamanum með nútímatækni, sýna að þrátt fyrir það að viss rýrnun frumna líkamans byrji um 25 ára aldur eru breytingarnar litlar næstu 20 ár. Almenn benda rannsóknir til þess að breytingar á frumum líkamans með hækkandi aldri verði ekki verulegar fyrr en komið er yfir 65–75 ára aldur. Meira máli skiptir minnkun starfsgetu heldur en myndrænar (morfologískar) breytingar. Mörg líffæri búa yfir mikilli aukagetu. Sum þeirra má skerða um $\frac{3}{4}$ hluta án þess að nokkur greinileg starfsskerðing komi í ljós. Margt konar geta, sem skiptir okkur máli, nær hámarki um kynþroskaaldur en stendur síðan að mestu leyti óbreytt í langan tíma þar til hægfare skerðing verður með háum aldri, sbr. mynd 2.

Það er mikilvægt að benda á að á sumum sviðum geta menn aukið hæfni sína á miðjum aldri og býsna lengi fram eftir ævinni, sbr. mynd 3. Þess háttar getuaukning á t.d. við um störf hugans — störf sem reyna á greind og sérstaklega ef reynsla skiptir þar máli.

Það hefur oft komið í ljós að fram að 70 ára aldri er andleg hæfni flestra lítt eða ekki skert og má jafna við getu þrítugra eða fertugra. Þó verður að taka fram að snerpunni hrakar heldur.

Rannsóknir á sjötugu fólk fyrir og eftir þjálfun sýna að þjálfun eykur ekki aðeins vöðvastyrk heldur aukast einnig meira viðbrögð skjótvirkra vöðvaþráða en hægviðbrögð.

Margar rannsóknir hafa verið gerðar sem sýna að með þjálfun hugans er hægt að hafa mælanleg áhrif á andlega getu, þ.e. þá getu sem menn búa yfir, sbr. mynd 4.

Annars konar geta.

Líkamsþjálfun vinnur gegn aldursbreytingum í vöðvum og stoðkerfi. Hæfileg þjálfun getur hamlað beineyðingu og efnaskiptabreytingum.

Þjálfun styrkir hjartavöðvann, þ.e. eykur slagrúmmál hjartans og þol.

Niðurstöður.

Þótt heilsufar fólks 65–74 ára á Norðurlöndum hafi ekki versnað heldur mun frekar batnað hin síðari ár fer í vöxt að fólk láti af störfum jafnvel áður en eftirlaunaaldri er náð.

Vinnulok við 65–70 ára aldur leiða oft til stöðnunar og óvirkni. Slíkt er ekki læknisfræðilega réttlætunlegt eins og nú horfir við og leiðir oft til ótímabærrar hrönnunar og innlagna á stofnanir eins og mörg dæmi eru til um. Meðferð öldrunar er ekki algjör hvíld, heldur andleg og líkamleg örvun.

Tillaga.

Eftirlaunaaldur á að vera sveigjanlegur og byggjast á læknisfræðilegu og félagsfræðilegu mati á starfsgetu og hæfni hvers og eins. Vitaskuld á ekki að skerða rétt manna til eftirlauna er þeir hafa áunnið sér. En það eru mannréttindi að halda óskertum starfsréttindum svo lengi sem hæfni og starfsorka leyfa.

Æskilegt væri að eftirlaunaaldur verði mun sveigjanlegri en nú er, þ.e. að fólk geti valið um hvenær það hættir störfum á aldursbilinu 60–75 ára.

Tafla 2.

	1970 Fjöldi	á 10 ⁵	1980 Fjöldi	á 10 ⁵	%
Ísland (16–64)	5 212	62.0	5 727	54.0	-13
Danmörk ¹⁾ (15–66 ²⁾)	127 465	55.2	141 216	53.6	+1.6
Finnland (16–64)	172 405	81.4	243 300	109.5	+34.5
Noregur (15–64)	91 536	62.6	159 726	115.8	+ 8.5
Svíþjóð (16–64)	163 072	47.8	293 334	78.2	+63.6

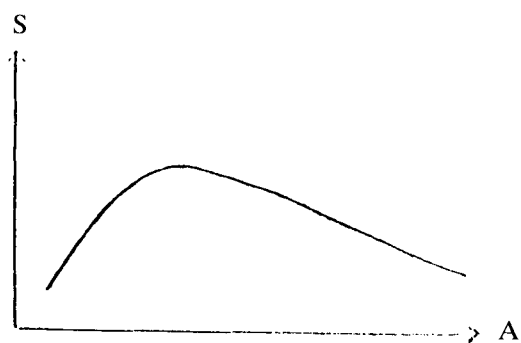
1) 1981.

2) Að frátöldum 60–64 ára.

Tafla 3.

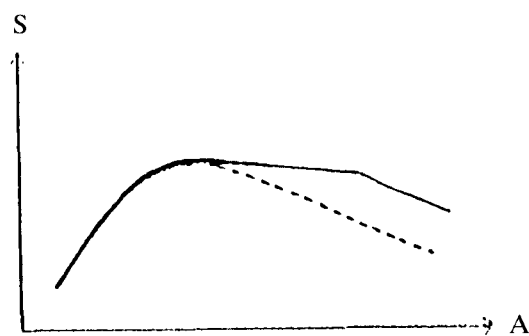
Á 10 ⁵ íbúa 65–74 ára	1971–1975	1976–1980
Ísland	3386.4	3022.0
Danmörk	4247.5	4174.2
Finnland	5498.0	5498.8
Noregur	3961.8	3801.8
Svíþjóð	3789.6	3735.7

Mynd 1.



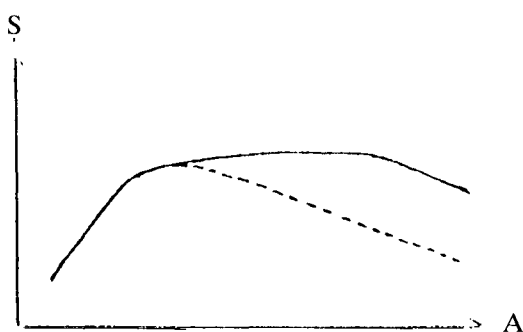
Flestir halda að starfshæfni (S) minnki nokkuð hratt með aldrinum (A) eins og myndin sýnir.

Mynd 2.



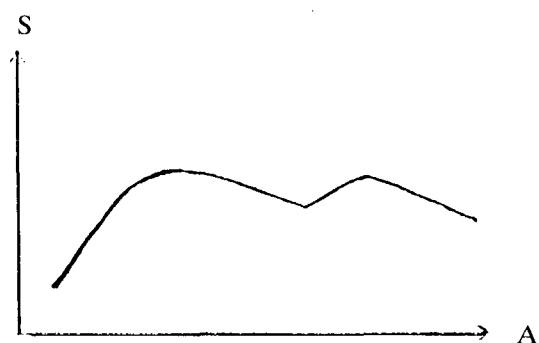
Líkamleg hæfni (S) t.d. vöðvastyrkleiki nær að vísu hámarki snemma á æviskeiðinu (A) en margs konar önnur hæfni er óbreytt lengi uns hægfara hrörnun gerir vart við sig.

Mynd 3.



Í reynd eykst viss starfshæfni (S) með aldrinum (A) t.d. sú er byggir á reynslu.

Mynd 4.



Það vill gleymast að starfshæfni (S) er hægt að bæta verulega með þjálfun sé þess gætt í tíma (A).